

Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах навчального середовища

Одне з головних завдань виховання сьогодні полягає в підготовці підростаючої особистості до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в оточуючому її середовищі, яке має тенденцію до постійної зміни. Тому випускник загальноосвітньої школи, має не тільки постійно пристосовуватися до конкретних умов, а й бути готовим до їх змін. Проте школа на даний час все таки основну свою увагу концентрує на наданні учневі необхідних знань, виробленні вмінь та навичок, але недостатньо навчає школярів приймати відповідальні рішення, критично мислити, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вирішувати конфлікти. Мова йде про вміння відповідно самостійно діяти в конкретних ситуаціях, що чекають на людину в соціумі. Отже, створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра, є актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи.

Проблема соціального становлення підлітків, старшокласників і механізмів впливу на результативність даного процесу протягом останніх років інтенсивно досліджувалась як вітчизняними, так і зарубіжними вченими: соціологами, психологами, педагогами. Фундаментальною основою для дослідження стали праці, які розкривають філософію та методологію виховання (В. Афанасьєв, І. Бех, Б. Бітінас, І. Зязюн, І. Кон, А. Макаренко, В. Сухомлинський та ін.).

Загальнотеоретичний підхід до змісту та технологій соціально-педагогічної роботи в навчальних закладах виразно простежується у працях Г. Андрєєвої, О. Безпалько, А. Бойко, В. Бондаря, Н. Кузьміної, В. Лозової, Г. Троцько, Л. Міщик, А. Мудрика, С. Савченка, Л. Хомич, Н. Щуркової та ін.

Технологічний аспект соціалізації в умовах навчального закладу розкривали О. Газман, Ю. Гапон, Т. Говорун, О. Жабокрицька, В. Іванова, А. Капська, С. Кириленко, О. Кузьменко, П. Куліш, Н. Лавриченко, І. Мудрак Л. Нечепоренко та ін.

Водночас, не зважаючи на досить значну кількість праць у галузі соціалізації, з'явилася і все частіше усвідомлюється науковцями та практиками суперечність між посиленням соціалізації педагогічного процесу і не розробленістю умов для соціально-педагогічного впливу на особистість, однією з яких є досить помітною така умова, як навчальна взаємодія школярів, зокрема молодшого шкільного віку, в процесі навчально-пізнавальної діяльності на уроці.

Метою статті є аналіз потенціалу інтерактивної технології у процесі соціалізації молодших школярів на уроці.

Соціалізація як процес засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду свідчить про нормальне, безболісне входження людини в суспільне життя.

I. Кон трактує, що соціалізація – це «сукупність усіх соціальних процесів, завдяки яким індивід засвоює і відтворює певну систему знань, норм, цінностей, що дає йому змогу функціонувати як повноправному члену суспільства» [2, с. 225]. До того ж, вчений концентрує увагу на тому, що «в реальному процесі соціалізації індивіди не просто адаптуються до середовища і засвоюють соціальні норми і правила, які їм пропонуються в готовому вигляді, а й опановують науку створювати щось нове, перетворюючи самих себе і навколишній світ» [3, с. 218]. Особистість має сприймати спосіб життя, який складається, тобто, культуру праці, побуту, дозвілля, відносини в суспільстві та державі та активно діяти з метою власного зростання та перетворень у суспільстві [4].

Як показують результати досліджень, сприятливим середовищем для соціалізації є спільна діяльність і спілкування в певному освітньому просторі. Її продуктами виступають особистісні смисли, що визначають ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-сміслове ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе з соціального досвіду, скільки бере і як психіка все це перетворює, якого значення цьому надає.

Ефективним середовищем для формування згаданих вище показників соціалізації особистості молодшого шкільного віку зокрема, є оточення в якому відбувається взаємодія та встановлюються і розвиваються найбільш глибокі особистісні контакти. Основна роль у створенні такого середовища належить педагогам, тому що основним видом діяльності школяра є навчально-пізнавальна. Саме вчитель має сконцентрувати свої зусилля на створення інкубаційного навчального простору, який сприяв би формуванню в особистості таких структурних компонент соціалізованості, як, загальнолюдських цінностей, способу життя в колективі, незалежності, впевненості та самостійності, ініціативності та незакомплексованості, соціальної поведінки, яка схвалюється суспільством.

Саме вчитель, задовольняючи потребу молодшого школяра в спілкуванні з дорослими й ровесниками, цим самим має створити середовище для його соціалізації. За умов традиційного навчання не в повній мірі забезпечується розширення педагогічно організованого простору життєдіяльності зростаючої особистості для її соціалізації. Ефективність соціалізації учнів початкової школи зростає, коли їх життєдіяльність відбувається в такому педагогічно організованому просторі, який постійно змінюється, тобто, в якому створюються ситуації, аналогічні тим, що чекають учнів у дорослому житті. А тому так важливо з приходом дитини до школи створювати умови для її спілкування як з дорослими, так і з ровесниками в усіх видах їх діяльності. Тільки через діяльність в колективі кожний його член

входить у суспільство, тільки в діяльності відбувається його соціалізація.

Як показало дослідження, в молодшому шкільному віці ефективні умови для взаємодії учасників навчального процесу створюються в процесі використання інтерактивної технології навчання, яка передбачає діалогічність, діяльнісно-творчий характер, підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй самостійності в прийнятті рішень, творчості, вибору змісту й способу навчання та поведінки.

Нам імпонує трактування О. І. Пометун, що інтерактивна технологія навчання – це така технологія, за якої засвоєння матеріалу відбувається в результаті спілкування між тими хто вчить і хто вчиться, тобто між тими хто має певні знання й досвід і тими хто їх набуває. У процесі такої організації навчальної пізнавальної діяльності, її учасники (опановують) набувають всіх видів людської діяльності, тобто мети й змісту навчання. Проте в цьому випадку засвоєння людської діяльності відбувається в процесі спілкування й через спілкування. «...навчання ми можемо визначати як спілкування, в процесі якого і через яке відбувається відтворення та засвоєння всіх видів людської діяльності» [5, с. 20].

Інтерактивна технологія навчання виконує такі важливі виховні функції: нормативну, що відбиває освоєння школярами норм соціально-типової поведінки (спілкування як нормативний процес); пізнавальну – набуття школярами індивідуального соціального досвіду в процесі спілкування (спілкування як пізнавальний процес); емоційну, що характеризує спілкування як афективний процес; актуалізуючу – реалізація в спілкуванні типових та індивідуальних сторін особистості школяра.

Завдяки виховним функціям, впливу на становлення самосвідомості та моральних установок, на формування стандарту й стилю життя, інтерактивній технології навчання значна роль належить соціалізації особистості школяра.

Спілкуючись із ровесниками в процесі інтерактивної технології навчання, дитина молодшого шкільного віку відчуває приплив певним чином забарвлених емоцій – від ніжності до ненависті, завдяки чому в процесі спілкування люди передають не тільки текст, а й емоційний підтекст, що посилює чи послаблює зміст тексту. В процесі змістовного спілкування, учні вчаться його культурі, вчаться встановлювати довірливий контакт з однолітками, бути толерантними до думок інших членів колективу.

За умов інтерактивної технології навчання, відбувається організація життя та діяльності колективу на основі поєднання управління, самоуправління та саморегуляції. Запропоновані для спільного розв'язання проблемні завдання, вимагають від учнів самостійних рішень під час обміну думками, в процесі чого розвивається критичність мислення: здатність людини самостійно аналізувати інформацію, визначати її сутність, порівнювати з іншою інформацією і робити власні висновки; вміння бачити

помилки або штучні спотворення в аргументації партнерів та в інших джерелах інформації; переглядати свої позиції, якщо вони не витримують критики; вміння розпізнавати пропаганду, тобто цілеспрямоване намагання певних соціальних груп або лідерів вплинути на свідомість та позиції мас; вміння оцінювати суспільні явища, політичні дії, вчинки суспільних та політичних лідерів, окремих осіб з позиції загальнолюдської моралі; наявність розумної долі сумнівів, скепсису, прагнення до пошуку більш оптимальних рішень, дій, висновків в конкретних ситуаціях.

Водночас, у такому навчальному середовищі формуються такі показники соціалізованості як мужність, принциповість, сміливість у відстоюванні своїх позицій, поглядів, віра у свої можливості; відкритість до сприймання інших поглядів, позицій, повага до їх різноманітності [1, с. 37].

У процесі інтеракції учень починає критично ставитися до себе, виявляти власні помилки та адекватно ставитися до них, проявляти сумнів щодо будь-яких «єдино правильних» рішень, висновків у процесі навчання; намагатися самому розібратися в правильності тих чи інших тверджень, висновків, рішень; прагнути знаходити кращі варіанти розв'язання навчальних завдань, вносити щось «своє», намагатися аргументовано висловлювати свої думки, поважати думки і пропозиції партнерів; вчиться співпрацювати з іншими для знаходження спільного рішення.

Ефективність впливу інтерактивної технології навчання на соціалізацію молодших школярів досягається за умови, коли враховуються психологічні закономірності й особливості спілкування учнів на цьому віковому періоді їх розвитку. Тому, через впровадження інтерактивної технології у навчально-виховний процес школи можна по новому вплинути на процес становлення особистості молодшого школяра, підвищити його ефективність, спрямувати його на розвиток учня.

Як стверджує О. І. Пометун, така форма організації навчальної діяльності молодших школярів – це і основний засіб інформативного впливу на дітей, важливий засіб обміну інтелектуальними та моральними цінностями. Дослідження переконують, що в процесі міжособистісного спілкування в парах, малих групах і т.п., відбувається найбільш природний і невимушений розвиток взаємостосунків, їх вияв і реалізація.

Спілкування з ровесниками в умовах інтерактивного навчання є нестандартним, вільним, ініціативним. У процесі висловлення учень вчиться формулювати речення, які виражають його думку, дитина не соромиться однолітків у разі неправильного висловлювання. Спілкування з ровесниками

включає управління діями партнера, їх контроль, показ своїх зразків, порівняння з собою тощо.

Інтерактивне навчання, на відміну від фронтальної та індивідуальної форм організації навчально-пізнавальної діяльності, не ізолюють учнів один від одного, а навпаки, дозволяють реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співробітництва. І хоча спілкування може мати місце в індивідуальній та фронтальній роботі школярів, проте там воно не включене в структуру діяльності й відбувається лише з дозволу вчителя, за його ініціативою й триває мало часу.

Відомо, що можуть виникати в школярів труднощі при усній перевірці знань, якщо її здійснює вчитель. Досвід роботи вчителів показує, що ці небажані прояви в умовах інтерактивного навчання зводяться до мінімуму.

Як свідчить шкільна практика, в процесі інтерактивної технології навчання активізується діяльність усіх без виключення її виконавців. Психологи пояснюють це тим, що «одна з найважливіших характеристик людини в групі полягає в тому, що вона звертається до своєї групи як до джерела орієнтації в навколишній дійсності» [5, с. 103].

За умов інтерактивного навчання дитина потрапляє в сприятливе середовище для формування вміння прийти на допомогу товаришу в потрібну хвилину: пояснити, перевірити, поради. В такому середовищі складаються товариські взаємовідносини, що не мають нічого спільного з фальшивим товаришуванням, створюються ефективні умови для формування культури спілкування, співпраці, виховання наполегливості, що є необхідним для орієнтації в самостійному житті після закінчення школи.

Як стверджував Л. Десєв, «процес безпосередньої соціальної взаємодії, що відбувається в малій групі і створює соціальне мікросередовище людини, є надзвичайно сильним фактором формування й виховання особистості...» [1, с. 165]. За словами Т. Кравченко, інтерактивна технологія навчання сприяє формуванню таких структурних компонентів соціалізації молодших школярів:

- підвищенню загальної культури особистості, культури праці, побуту, відносин між членами суспільства;
- задоволенню потреби в спілкуванні;
- розвитку техніки спілкування та взаємодії, здібностей, почуттів, переконань, умінь утверджувати довірливі взаємовідносини як вищу цінність спілкування;
- формуванню риторичних знань, умінь і навичок на базі підвищення їх мовленнєвої культури; моральних норм і правил та способів їх реалізації у власній життєдіяльності, у відносинах з іншими людьми; уявленню про

цінності принципів адекватних форм поведінки; моделі соціальних відносин;

- адекватному сприйняттю соціальних явищ, розумінню їх сутності,
- готовності до самовизначення в різних життєвих ситуаціях, активного контактування з навколишнім соціальним середовищем, способів діяльності;

– моделі поведінки [4, с. 275].

Можна зробити висновок, що за умов інтерактивного навчання, створюється сприятливе середовище для соціалізації особистості молодшого школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Десев Л. Психология малых групп / Л. Десев. – М. : Прогресс, 1979. – 208 с.
 2. Кон И. С. Открытие Я / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1978. – 367 с.
 3. Кон И. С. Психология старшеклассника / И. С. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 207 с.
 4. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : монографія / Т. В. Кравченко. – К. : Фенікс, 2009. – 416 с.
- Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук. метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за заг. ред. Пометун О. І. – К. : А.С.К., 2003. – 192 с.